

GŁOSY W DYSKUSJI

ŁUKASZ SUŁKOWSKI
Uniwersytet Jagielloński*

KTÓRY MODEL UNIWERSYTETU?

Czerpiąc z doświadczeń z pracy w komisjach akredytacyjnych (PKA, NEASC, SKCV) oraz w uczelniach wyższych publicznych i niepublicznych, mogę zwrócić uwagę na fakt, że dystans pomiędzy renomowanymi, światowymi uniwersytetami a dobrymi, polskimi szkołami wyższymi zmniejsza się. Podkreślam, że dotyczy to „dobrych uczelni”, i to zarówno tych publicznych, jak i niepublicznych. Wyraźnie poprawia się stopień umiędzynarodowienia polskich uczelni, który jeszcze jest niewystarczający, zarówno w sferze badawczej, jak i edukacyjnej. Rozwijane i doskonalone są systemy jakości zarządzania i nowoczesne metody edukacyjne (takie jak *e-learning*, *distance learning*, *mooc* itp.). Wiele uczelni stworzyło dobre warunki rozwoju naukowego dla pracowników oraz dobre zaplecze i system kształcenia studentów. Wdrożenie KRK i postęp w procesie bolońskim wzmocniły autonomię uczelni, dając większą swobodę tworzenia programów, choć jednocześnie zwiększyły biurokratyzację procesu edukacyjnego.

Wśród fundamentalnych problemów, które utrudniają polskim uczelniom wędrówkę w kierunku światowej czołówki, są: dość ograniczone fundusze przeznaczone na badania naukowe, zbyt duża liczba słabych uczelni obniżających wymagania wobec studentów, stosunkowo niska mobilność pracowników naukowych w kraju i za granicą oraz nadmierna biurokratyzacja działalności naukowo-dydaktycznej. Pierwszy mankament polskiego systemu nauki w postaci niedofinansowania, nie wymaga szerszego komentarza. Sprawa jest oczywista,

* Prof. dr hab., Instytut Spraw Publicznych, Społeczna Akademia Nauk, Polska Komisja Akredytacyjna, e-mail: lukasz.sulkowski@uj.edu.pl

przeznaczamy zbyt mały procent dochodu narodowego na inwestycje w przyszłość, jaką jest kształcenie wyższe i rozwój nauki. W polskim systemie szkolnictwa wyższego funkcjonuje prawie 400 uczelni, w tym szkoły bardzo małe, które nie mają żadnych perspektyw rozwoju, zwłaszcza w sytuacji pogłębiającego się niżu demograficznego. Część z uczelni reaguje na rosnącą konkurencję i zmniejszającą się liczbę kandydatów na studia, obniżając standardy kształcenia, co jest ewidentnym zagrożeniem dla jego jakości. Niestety nie powiodło się, w ostatnich reformach, wymuszenie wzrostu mobilności pracowników naukowych poprzez ograniczenie „chowu wsobnego”, a więc realizacji badań i zdobywania stopni naukowych wyłącznie w uczelni macierzystej. Wskazane również byłoby stworzenie systemu motywującego do odbywania staży naukowych i badań w dobrych uczelniach zagranicznych i polskich. Ostatnim problemem, o którym chciałbym wspomnieć, jest daleko idąca biurokratyzacja i formalizacja kształcenia, która wynika z nadmiernej szczegółowości ustaw o systemie nauki oraz szkolnictwa wyższego, a także z przyjętych założeń funkcjonowania instytucji kształtujących politykę naukową państwa. Przejawem tej biurokratyzacji są bardzo rozbudowane, od strony formalnej, systemy zarządzania jakością kształcenia oraz nadmierne szczegółowe plany badań wymagane przez NCN i NCBiR. Wydaje się, że część elementów systemu jakości uczelni wyższej powinna stanowić kultura akademicka, która działa zwyczajowo i nie musi być drobiazgowo dokumentowana.

Mamy szansę na rozwój dobrych uniwersytetów publicznych oraz dobrych uczelni niepublicznych, jednak powinniśmy w większym stopniu rozwinąć koncepcję „okrętów flagowych”, wiodących kierunków kształcenia i szkół naukowych. Niezbędne są: promowanie orientacji projakościowej, wzmocnienie internalizacji i mobilności pracowników nauki i studentów oraz konsolidacja systemu szkolnictwa wyższego i nauki, która ograniczy liczbę szkół i programów na niskim poziomie.

Kierunki dokonującej się radykalnej zmiany roli społeczno-kulturowej i sposobu organizacji współczesnego uniwersytetu są rezultatem oddziaływania wielu czynników. Ekonomia wiedzy i globalna konkurencja, demografia, technologie mobilne i sieciowe to tylko wybrane przykłady. Jesteśmy na etapie przejściowym, kiedy z modelu humboldtowskiego ukształtował się model przejściowy uniwersytetu, który podlega dalszej transformacji. Badacze krytycznego nurtu edukacji utożsamiają tę zmianę z dominacją neoliberalizmu, komercjalizacją i prywatyzacją misji uniwersytetu. Z kolei zwolennicy współczesnych technologii edukacyjnych krytykują uniwersytet za jego anachroniczność i brak adaptacji do paradoksów społeczeństwa niepewności i wiedzy. Niezależnie od diagnozy procesu głębokiej transformacji i krytycyzmu wobec konserwatywnej i spetry-

fikowanej akademii, traktujemy ją również jako cenny dorobek i „wynalazek” cywilizacji zachodniej, który wart jest podejmowania wysiłku reformatorskiego.

W tabeli, w sposób syntetyczny prezentuję zmiany idei *universitas*, które oparte są o badania wielu autorów polskich i zagranicznych.

MODEL UCZELNI, KRYTERIUM	MODEL HUMBOLDTOWSKI, przeszłość	MODEL HYBRYDO- WY (DOMINUJĄCY), teraźniejszość	MODEL KORPORACYJNY, przyszłość
1 Sposób finansowania	Finansowanie przez państwo	Zdywersyfikowane źródła finansowania	Samofinansowanie
2 Dominujący typ struktury założycielskiej (publiczne vs. prywatne)	Instytucje publiczne, państwowe, ewentualnie stanowe lub samorządowe	Dominują uniwersytety publiczne, rosnący udział uczelni prywatnych	Dominują uniwersytety prywatne
3 Sposób postrzegania edukacji	Edukacja rozumiana jako dobro publiczne	Edukacja rozumiana jako dobro publiczne oraz usługa	Edukacja rozumiana jako usługa
4 Opłata za studia	Studia bezpłatne	Model mieszany, część studiów odpłatnych	Studia płatne lub częściowo płatne
5 Rola studentów w uczelni	Student postrzegany jako członek wspólnoty akademickiej	Student postrzegany jako kluczowy interesariusz	Student postrzegany jako klient, nabywca usług edukacyjnych
6 Kluczowi interesariusze	Koncentracja na kadrcze naukowo-dydaktycznej	Koncentracja na studentach i kadrcze naukowo-dydaktycznej	Koncentracja na studentach i innych klientach
7 Autonomia uczelni	Autonomia instytucji i kadry naukowo-dydaktycznej	Ograniczona autonomia instytucji i kadry naukowo-dydaktycznej	Brak autonomii instytucji i kadry naukowo-dydaktycznej (system korporacyjny)
8 Model zarządzania uczelnią	„Demokracja profesorska”	Model mieszany demokratyczno-menedżerski	Model zarządzania menedżersko-założycielskiego
9 Związki między kształceniem a nauką	Silne sprzężenie badań naukowych z kształceniem	Różnicowanie ścieżki badawczej i dydaktycznej	Specjalizacja w działalności badawczej i dydaktycznej
10. Dostępność kształcenia wyższego	Elitarny model edukacji	Egalitarny i masowy model edukacji	Powszechny i permanentny model edukacji
11. Kluczowa misja	Misja i wizja społeczna	Misja społeczna z elementami rynkowej	Misja i wizja rynkowa
12. Rynek edukacji wyższej	Brak rynku, brak konkurencji (quasi-monopol regionalny)	Rynek, ograniczona konkurencja	Wolny rynek i konkurencja

MODEL UCZELNI, KRYTERIUM	MODEL HUMBOLDTOWSKI, przeszość	MODEL HYBRYDO- WY (DOMINUJĄCY), teraźniejszość	MODEL KORPORACYJNY, przyszłość
13. Zakres działalności uczelni	Instytucja narodowa i kulturotwórcza	Instytucja ponadnarodowa, kulturotwórcza	Instytucja globalna, profesjotwórcza
14. Etos uczelni	Akademicki etos nauki	Erozja tradycyjnego akademickiego etosu nauki	Nauka korporacyjna
15. Praktyka w edukacji	Orientacja na teorię	Orientacja na teorię i praktykę	Orientacja na praktykę
16. Horyzonty intelektualne studentów i absolwentów	Kształcenie intelektualisty, orientacja na kształcenie naukowe	Kształcenie profesjonalisty, orientacja na kształcenie zawodowe i naukowe	Kształcenie specjalisty, orientacja na kształcenie zawodowe
17. Fundamentalna orientacja	Uniwersalistyczne podejście	Partykularystyczne podejście	Pragmatyczne podejście